

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Tisza — a matador.

Tisza István -- akármit mondjon is Mikszáth Kálmán — nem született miniszterelnöknek. Ilyen abnormitások már előfordultak a világegyetemben. A természet változhatlan rendje szerint úgy kéne lenni, hogy a miniszterelnök fia miniszterelnöknek szülessék, és a bankdirektor fiából csak pénzügyi kapacitás. Mégis azt látjuk, hogy valamint züllött fiskálisok néha császárokat nemzenek, viszont megtörténik az is, hogy hatvan királyi ősnök unokája jeles lakatosnak születik, de csapni való, sőt lenyakazni való rossz királynak — vagy az, hogy világra szóló zenei lángelméknek fia csak balkézrel tud dirigálni és azzal is — rosszul. Ezeken a természetellenességeken valóban tanulni lehet; az Andersen tyúkjá is elbámúlt, mikor észrevette, hogy rucákat költött a világra. Persze, ha azok az álcsírkék vizet nem értek volna, a tyúk soha rá nem jöhet vala a tévedésre; ámde az ilyesmi nálunk nem lehetséges. Külföldön még előfordul, hogy a kancellár fiából nem lesz kancellár és hogy a tábornok fiából hídépítő mérnök lesz. Nálunk azonban az efféle nem megy és így Mikszáth Kálmán előbb-utóbb rá fog jönni, hogy Tisza István nem miniszterelnöknek született, hanem ellenkezőleg: matadornak, avagy chulonak.

A matador, vagy a pikkador, vagy chulo, tudvalevőleg abból él, hogy a bikáit minél jobban fel tudja heccelni; ha a bika nem engedékeny, lusta, az nem ér semmit; ilyenkor nem szabad neki békét hagyni; vörös posztót a szemébe, oldalról szurkálni, hátulról piszkálni, amíg meg nem vadul;

akkor aztán hajrá! — a viador elemében van: most ügyel csak igazán, hogy a bika ki ne térjen, meg ne béküljön, el ne csendesedjék. Toporzékolni kell neki és botrányt csinálni; akkor mutatja csak meg a matador, mit tud . . .

Tisza István is megint megmutatta e héten, hogy mit tud. A civil életben bizonyára ő maga is észszerűtlennek tartaná heccelni a békés fenevadakat, de az arenában más a kenyere; a civil életben kétségkívül maga is rossznak, oktalannak, valótlannak és törvénytelennek tartja azt, amit a külképviselet nyelvéről mondott — hiszen képzett politikus, tanult sok közjogot és hazafinak is tartja magát — de odakinn a placcon nem tud másként; ingerelnie, bosszantania kell az ellenfeleit, észszerűtlenül és okatlanul is, mert ez a természete. Hát ez az, mikor valaki nem születik miniszterelnöknek, hanem torreadornak.

Montesquieu sokat idézett mondását, hogy: Boldog az a nemzet, melynek annalesei unalmasak; valaki megkorrigálta így: Boldog az a nemzet, melynek annalesei üresek. Ha az előbbi boldogságban nem is, de az utóbbiban kétszer volt ez országnak része az utolsó évtizedek alatt. Üresebb korszakokat, mint a Tisza Kálmán tizenöt esztendejét és a Széll Kálmán négy esztendejét, valóban álmodni sem lehet. S mégis tagadhatatlan, hogy ez az üresség relativ boldogságot jelentett az országra nézve. Ilyen korszakra addig, amíg Tisza István ül a miniszterelnöki — vagy matadori — széken, ne számítsunk. Egész bizonyos, ebben se lesz igaza Mikszáth Kálmánnak. Hiszen általában is úgy áll a dolog, hogy események, korszakok soha, de soha vissza nem térhetnek; az, a mi egyszer volt, soha többé ugyanúgy nem lehet. De a Tisza István szabadelvűpártja a Tisza Kálmán szabadelvűpártjává, a Tisza István parlamentje a Tisza Kálmán parlamentjévé, a Tisza István korszaka a Tisza Kálmán korszakává nemcsak azért nem lehet, mert az a párt, az a parlament és az a korszak már időközben Apponyi Albert, Széll Kálmán és Rákosi Jenő keze- vagy lábanyomát viselte s azt onnan többé senki le nem törölheti, de nem lehet azért sem, mert Tisza István

nem Tisza Kálmán, hanem atyjának ellenkezője. Itt van mindjárt az e heti ügy. Vajjon Tisza Kálmán úgy intézte volna-e el ezt az ügyet, mint ahogy Tisza István elintézte? Alig hisszük. Hogy az ország jobban járt volna-e a Tisza Kálmán elintézésével, mint a Tisza Istvánéval, ez ugyan kétséges, de hogy az affér lefolyása sí mább leendett, az kétségtelen. Mert Tisza Kálmán elve az volt: csendesen előre kocogni, a Tisza Istváné pedig: barriére-eket ugrani.

Egyébként pedig meg lehet állapítani, hogy az elmúlt perpatvar maradandóbb jelentőséggel époly kevésbé bír, mint ahogy semmi, ami eddig Tisza alatt történt, a jövőre nézve mérvadó nem lehet, kivéve az épen vázolt szimptomatikus jelenséget. Mit csinált eddig Tisza? Leverte az obstrukciót? Ez csak látszat. Az obstrukciónak annyira vége volt már, mikor ő jött, hogy két héttel a nagy theatralis szcéna előtt meg tudtuk jósolni, hogy az obstrukcióval immár sikere lesz Tiszának, mert annak ideje, életereje lejárt. És hogy legyőzte a vasútasokat? Ez is csak látszat. Mert valójában a vasútasok győzték le őt s ő mindent megadott nekik. Csak az volt a szerencsétlensége, hogy a megmámorosodott emberek önmagukat is lekaszabolták. Mikor aztán egyáltalán nem volt más módja a sztrájk megszüntetésének, csak az erőszak, akkor került felül Tisza, mert hát a sztrájknak valahogyan meg kellett szünnie és más lehetőség nem volt.

Ezek az események tehát a Tisza-kormány jövője szempontjából semmit sem jelentenek. E kormány sorsa ősszel fog eldőlni, a házszabálymódosítások kérdésénél. Olyan természetű ember, mint amilyennek Tisza eddig mutatta magát, az általa minduntalan felidézett mesterséges viadalok harcterén csak úgy tarthatja magát ép bőrrel, ha a fenevadjainak kezét lábát megkötözi, a szarvukat letöri, az orrukba vaskarikát húz. Akkor aztán veszély nélkül hősködhetik egy darabig. Ezt a gúzsbakötést kell tehát Tiszának ősszel megpróbálnia. Az lesz a nagy, az igazi mérkőzés, melyben — mivel a matador ezt is inkább a hősiesség, mint az okosság nézőpontjából fogja vezetni —

bizony könnyen bajba kerülhet. S lássék bár különösnek, az országra nézve mégis majdnem kívánatosabbnak tartanók, ha a műtét Tiszának sikerülne. Mert ha nem sikerül, abból rettentő következmények származhatnak. Csak emlékezzünk vissza arra, hogy annak idején Bánffy is, aki pedig a Tisza meggondolatlanságához és önbizalmához képest valóságos Fabius Cunctator, Bánffy is, mielőtt a küzdterről magát leszorította volna, azzal a kéréssel fordult a legfelsőbb úrhoz, hogy hatalmazza őt fel mindenre. Akkor azonban a békés, síma út, a paktálás útja diszkreditálva még nem volt. Ma ellenben Tisza azt a mindenre való felhatalmazást esetleg megkaphatja. És róla feltehető, hogy azt a mindent meg is próbálja. S akkor láthatunk esetleg kiűritett képviselőházi termet, letartóztatott képviselőket, rump-parliament-et vagy Isten tudja micsodát, a mit józan észszel előre elképzelni nem is lehet. Hogy Tiszát az eddig ismeretes módokon a miniszterelnöki székből eltávolítani nem lehet, azt nagyon valószínűnek tartjuk. S ezzel szemben mégis kisebb bajnak látszik az ország szempontjából, ha bevárjuk, a míg a matador saját bravurjainak áldozatául esik. Két három évnél tovább az ő természete mellett ez se tarthat. S ez a legrosszabb eset.

F.

JOG ÉS HANGULAT. A vasúti sztrájk-bizottság tizenhárom tagját felmentették, a lázasan keresett bűn helyett az üldözött, lecsukott ártatlanság robogott be a törvénykezés első nagy állomására. Az ítélet maga klasszikus munka, szerkesztésének módjában s formájában emlékeztet a Csemegi-korszak' nemes hagyományára, mely szerint «az uralmon lévő úgynevezett józan ész helyét, a mi a tudomány hiányával azonos, a tudomány által vezetett, azaz a valódi józan ész foglalja el.» A bíróság nem találta bűnösöknek a vádlottakat, de azért nem keresett kifogásokat fölmentésükre. Az ítélet a legbravúrosabb alkotás abból a szempontból is, hogy nem akart bravúros lenni, bepillantást enged a bírói kutatás legelrejtettebb zúgaiba is, okoskodása nem lóg a levegőben, hanem a törvényből, a tényekből és a pszichológiából meríti erejét. A kik a tizenhárom vádlottat a hatalom mámorától megittasodott Danton-oknak és Robespierre-knek képzelték: meglepetve fogják látni, hogy ők nem a tömeg urai, hanem annak a szolgálói voltak és nemhogy nem akarták társaikat céljaikra falhasználni és a lázadásba belekergetni, hanem ellenkezőleg, ők ajánlották és sürgették a békés megoldást, a melyet keresztül is lehetett volna vinni idejében, ha vadúl felszisszenve, ökölbe szorított kézzel útját nem állja annak a — tömeg. Egy nyilvános nagy tárgyalás izgalmainak, tizenhárom férfitest és lelki vértanúságának, a függetlenség sáncaival méltóan és megközelíthetetlenül körülbástyázott bíróság döntésének kellett megérlelnie azt az igazságot, hogy a sztrájk-vezérek nem bujtogattak és nem lázítottak hogy a tömeg nem lett féirevezetve, kijátszva és leigázva, mint azt a hatalom az emberszeretet mű-hevétől oly látszólag áthatottan, a bölcs fölényével, az «elámítottak» pártfogói szerepében, tetszelegve állította. A bíróság felismerte és megállapította e tényállást.

A helyzet tehát most úgy alakul, hogy a kormány rendezett egy büntetőjogi kirándulást, mely alkalommal azt hirdette, hogy önmagukat feltölt vezetők bűncselekményt követtek el és hirdette ezt akkor, mikor a vádlottakat még meg sem hallgatta; a bíróság pedig most kimondja, hogy minden-

féle szempontból lehet bírálni e férfiak eljárását; szó férhet ahhoz hazafiui, erkölcsi vagy fegyelmi tekintetekből, csak éppen büntetőjogi úton nem lehet őket felelősségre vonni, nemcsak azért, mivel nem közhivatalnokok és határozott fogalmuk sem lehetett arról, hogy azok, hanem egyszerűen abból az okból, mert még ha közhivatalnokok is volnának és tudnák is azt, még akkor sem követtek el — bűncselekményt. Nyilvánvaló, hogy a bíróságot nem lengte át ellenzéki szellem és nem bántotta ellenzéki viszketeg, de kitűnik az is, hogy ha nem tekintett balra, viszont nem kacsingatott jobbra sem; csak előre nézett, a törvény hatalmas forrása felé, a honnan feltartóztathatatlanul, ellenállhatlan, bűvölő erővel tört elő az igazság. A bíróság maga mondta feladatát hálátlannak és igaza van ebben. Működése alatt tapasztalhatta, mint terjed és nő a rokonszenv a vasútasok iránt és még azok is, a kik a sztrájk kiütése idején a fegyelem és a rend mindenhatóságának nevében ridegen elzárkóztak a jogos követelések teljesítésétől, mennyire megenyhültek és ellágyultak az apró existenciák nagy szenvedéseinek láttára. A társadalomban mozgalmak alakultak felsegélyezésükre és ebből s más jelekből ítélve, világosan kitetszett, hogy az ország együtt érez velük, a kiket a keserűség, a megbántott önérzet, a kartársi összetartás, csupa erkölcsi motívum sodort bele egy anyagi jellegű ellentállásba. A bíróságot valószínűleg körülnyaldosták a közvélemény rokonszenvének e mind hatalmasabban gyűrűző, felcsapódó hullámai és ítélete annál szebb, feladatának megoldása annál mesteribb, mert a közvélemény megnyilatkozó hangulatának láthatóan ellentállva, e közvélemény nyomásának dacára, olyan határozatot hozott, a mely megfelel a — közvéleménynek. A bíróság ítéletében az érzelmi rész nem a büntetőjogra vonatkozik; ami a büntető jogot érinti, az nem érzelem, hanem — törvény. Az indokolás érdemi része törvények és tények halmazata és párhuzamba állítva ezt a kifejezésre jutott közvéleménnyel, azt lehet mondani, hogy ez esetben törvény és érzelem, holt betű és való élet, jog és hangulat szerencsésen összehalálkoztak.

b. e.

Politikai divatok.

A német járvány.

Miért fordított hátat az európai társadalom amaz ideálok kultuszának, a melyek azelőtt lelkét betöltötték — szabad ember, szabad társadalom, szabad állam — és miért hatalmasodott el annyira az anyagelvűség és a durva sikerimádás? Az európai világ erkölcsi felfogása a XIX. század folyamán valóban azon a változáson ment keresztül, hogy míg a század első felében önmagában bíraltatott meg minden cselekvés erkölcsi értéke, a második öt évtizedben immár egyedüli kritériummá vált: a mindent igazoló siker.

E változás okai sokkal mélyebben rejlenek és sokkal messzebbre ágaznak, mint hinnők. Minden kor szoros kapcsolatban van a kor tudományos világnézetével.

Nos, soha még társadalmat át nem járt tudományos világnézet annyira, mint az európai társadalmat a darwinizmus, a létért való küzdelem jelszavával. Azonban természetesen nem a Darwin Károlyok szigorúan tudományos formulázásában; rögtön átvitetett az a társadalmi és erkölcsi tünetekre és miután tudományosan bebizonyítottak jelentkezett, hogy a földön minden folyton harcban áll mindennel és az erősebbek megmaradnak, a gyengébbek elpusztulnak, mert ez a természeti törvény, a társadalom erkölcsi felfogásában immár tudományos dicsfényvel övezve lépett fel a politikai ököljog «erkölcsi» elve és lett az erkölcsi alaptétel ez: «a ki bírja, marja». Im már nem szégyenkezik többé az erőszak és a helyzettel visszaélő túlerő; a természet pedig diktálja, hogy az erősek felfalják a gyengéket, tehát mi erősek, faljuk fel a gyengéket. Ha megy a dolog, nekünk van igazunk, mert mienk a siker; ha

nem sikerül, akkor nyilván azok az erők, azoknak lesz igazuk, mert övék a diadal!

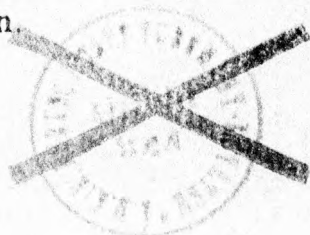
Ez a felfogás átjárta a magán- és közéletet. Az erkölcsi abszolút értékelés megszűnt; a Darwinizmus durva felfogása minden erőszakot, az erkölcsi elvek minden lábbal tiprását «tudományosan» igazolta. A politikában divat lett a reálpolitika; nem megyünk ideálok után, mondták az államférfiak. Kézzelfogható sikerek után áhítoz mindenki. Doktrinérnek csúfolják, aki emlegetni meri a negyvenes évek liberalizmusát, szabadság-kultuszát; az erős joga uralkodik. Hozzájárult ehhez a porosz cézarizmus sikere és egy rendkívüli egyéniségnek: Bismarcknak szuggesztív hatása. A vas-kancellár volt a politikai ököljog prototypusa és csak a tömeglélektan bővebb ismerete mellett érthető, hogy évtizedeken át bűvöletben tartotta egész Európát és uralkodóvá tette az ő erkölcsi felfogását, amely a legnyersebb realizmus volt. Az európai reactio a porosz befolyással együtt erősödött; a társadalmi Darwinizmus erkölcsi elvei a porosz politikában érvényesültek a maguk egész terjedelmében. S amint Porosz—Németország presztizse növekedett, azonkép hanyatlott a liberális eszmevilág és a porosz katonai és rendi társadalom példáján kezdtek indulni a többi társadalmak. Minden reactionarius tünet az utóbbi két évtizedben a porosz Junker és Muckerthum visszhangja volt és «erkölcsi» haladás tekintében nem ösmerek nagyobb szerencsétlenséget, mint a porosz-német cézarizmus győzelmét. Csakugyan, e győzelem óta tért le az európai társadalom határozottan az ideálok útjáról és ment a nyers realizmus, a siker diadalkocsija után.

Hosszú ideig, mintegy hypnotizálva néztük, mit csinálnak a németek: egész Európában vak «német-imádás» tombolt, a nyugati kulturnemzetek presztizse lehanyatlott. Divatba jött, a német sajtó nyomán, Franciaországot a végleges züllés küszöbén állónak, Angliát korhadtnak tekinteni; csak Németország maradt egészséges. Ez a német kultusz volt Európa legveszedelmesebb «politikai divatja». Ennek az erőszakra és reakcionárius elvekre felépített porosz-német rendszernek fertőző hatása átjárta az egész európai társa-

dalmat és az eredmény a reakció oly öntudatos fel-
lépése lett, a melyről eleinte elhittük, hogy fiatalos erő,
holott csak utolsó erőfeszítés volt csupán. Azonban, szerencsére,
a porosz cézárizmus presztizse Bismarckkal együtt elhanyat-
lott és egy fiatal és genialis uralkodó egyéni csábereje sem
bizonyult képesnek fenntartására. Annyi bizonyos, hogy
Porosz-Németországnak az a vezető szerepe, a mely 1890-ig
meg volt, nincs többé és a német kancellár tárcaírói vellei-
tásaira vall, ha azt mondja, hogy «a császár Németország
élén, Németország a civilizált világ élén áll». Ezt mondhatta
Bismarck, de nem mondhatja Bülow. És ugyanabban az
arányban, a mint hanyatlik a porosz hegemonia, hanyatlik
a középkori hatalmak — rendiség, militarizmus, egyház —
presztizse is, miután az a hatalom, a mely elveiken alapul:
Poroszország, mégsem bizonyul mindenhatónak. A nyugati
kulturállamok liberalizmusa ismét megkezdí győzedelmes kör-
futását, mert nem való, hogy «Németország a civilizált
világ élén», hanem ismét áll az, hogy «la France marche à
la tête de la civilisation». Az európai nagypolitika tengelye
ma ismét Párisban fekszik, Franciaország a legkeresettebb
barát, szövetséges és történik mindez akkor, a mikor Francia-
ország radikál-liberális politikát, vagyis valódi liberális politikát
űz s a mikor — ennél fogva — a reakcionárius körök szerint
a köztársaságnak mindennap fel kellene fordulnia — ezt a
szivességet azonban ez éppenséggel nem óhajtja megtenni.

J. A.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható
Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari
könyvkereskedésében Budapesten.

Péter és Pál után.

E két derék szent cégére alatt kezdődik az aratás a magyar síkokon és rónákon. Az ő jó szándékuk, hogy a nap érlelje meg a magyar búzaszemet, acélos legyen a mag, vetekedjék a világ minden más fajtájával. Jó régi emberek, tetszik-e vajjon nektek a magyar aratás, a mely már nem olyan, mint volt régen. Most suhint a sarló hatodszor a kalászosba, a mióta külön képesség kell az aratáshoz: lemondani az emberi jogokról, visszaadni a jogállamnak azt a csöpp szabadságot, a mit egy önfeledt pillanatban ajándékozott a jobbagynak. Nem illik immár kinevetni az angol ladyt, a ki mifelénk járván, ezt írta a naplójába: «Érdekes az a félig ember, félig állat valami, a ki kora hajnaltól késő estig túrja a földet, kérges az arca, barna a bőre, alig eszik valamit, mindössze pár órát alszik. A neve: paraszt. Nagyon sokan vannak, a lakásuk olyan, hogy némely kikötőbeli patkány nem cserélne velük.» Különben, ha úgy tetszik, tessék mosolyogni az angol kiasszonyon. Egy gróf úgysis a minap panáskodott, hogy a külföld rosszakaratú pesszimizmussal ítéli meg a magyar paraszt sorsát.

Azonban félre minden pesszimizmussal. Legyünk jókedvűek és nézzük vidáman, hogyan készül Péter és Pál idejére az arató. Munkásszerződést ír alá a községhez. Derék dolog, szinte európai színű: a hatóság segít a betűhöz nem értő szegény embernek s írásba foglalja, mit kap majd, mire kepeben fekszik a gabona. Hat évvel ezelőtt csinálták ezt a törvényt. Rettenetes félelem szállta meg akkor a lelkeket; az a hír jött az Alföldről, hogy aratósztrájk lesz a nyáron. Ha a világ minden katonáját ellenünk vezényelik, az se nagyobb veszedelem, mint magyar földön egy aratósztrájk. A törvényhozás is megdermedt és — gyorsan, gyorsan emberek, holnap lesz a vásár! — pár hét alatt kész volt az aratósztrájk letiprására szánt törvény. A törvény-

könyvben ez a száma: 1898: II. A neve csupa jószándék s merő atyai jóakarat: «Törvénycikk a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.» A szociálisták e helyett megkeresztelék s azt mondták: kész a «rabszolga-törvény». A tudákosok pedig így nevezék: «Lex Darányiana».

Ajánlom, ne olvassák el ezt a törvényt. Mert könyörtelen, rideg s vérfagyasztó olvasmány ez. Még azt mondanák, hogy a csúfolódó legényeknek van igazuk, akik rabszolga-törvényről beszélnek. Van ebben egy paragrafus, ami olyan, mintha az adósbörtön, a váltófogság, a deres és a ius primae noctis nemesi országgyűlésén csinálták volna. Ha az arató nem áll be egy táblába, vagy ott hagyja, mivel csupa üszök a búza s így hiába dolgoznék, az elsőfokú hatóság, persze a főszolgabíró, csendőrt küld a mezőre, hogy szuronnyok mellett folyják az aratás. És ha az aratók nem engedelmeskednek a szuronynak sem, a csendőr a nyári nap melege elől a hűvösbe viszi a makacskodókat. Hogy is ne! Bitorolni az arató nevet! Ilyet nem tűr a főszolgabíró, meg a csendőr, azaz a »lex Darányiana«.

Különös egy paragrafus ez a harminchetedik, amelyik a csendőrt kivezényli az aratáshoz. Mondom: különös. Bajos dolog, valahogy keményebben kritizálni ezt a törvényt, mert ez a bírálat elől is alaposan meg van védelve. Hatvan napi elzárás és négyszáz korona pénzbüntetés jár ki ugyanis annak a vakmerő kritikusnak, aki elolvassván ezt a törvényt, úgy nyilatkoznék: hogy az aratók minek írtak alá ilyen szerződést? Ám nem szabad kérdezni. Azt se szabad tanácsolni, hogy szegény aratók, ne kössétek le az akaratotok szabadságát ilyen alakszerűségekkel. Aki ilyen tanácsot ad, hatvan napra elzáratik s tetejébe leszúrhat még négyszáz koronát. Tetszik már talán érteni, hogy miért illetem gyáván ezt a törvényt pusztán a »különös« jelzővel. Kockázatos dolog egyebet mondani felőle.

De tudományosan beszélhetünk. Ez a törvény munkások szerződéséről szól s magánjogi kötelezettség vállalását foglalja formába. Aki magánjogi kötelezettséget vállal, vagy

teljesít, vagy nem teljesít. Ha jogtalanul nem teljesít, a bíróság megtanítja emberségre és kártérítést ró rája. Így jár a szabó, aki a megrendelt kabátomat nem készíti el; a pallér, ha nem építi fel a házamat; a vasut, ha nem viszi el a cókómókomat, jóllehet vállalkozott erre annak rendje és módja szerint. Nem így az arató. A szerződése magánjogi, ám a nem teljesítés esetén mögötte a könyörtelen büntetőjog: a csendőr s az elzárás. Valamikor régen ez volt a sorsa a nem fizető adósnak, meg a váltóaláírónak, ha kibujt a kötelezettsége alól.

De a törvényhozás, meg a törvénykezés emberségesebb lett s arra az álláspontra helyezkedett, hogy ilyen perekkel köztörvényi úton kell végezni, a fogság a büntetteseknek való. (Minálunk még azoknak a befogadására sincs elegendő cella.) Hat évvel ezelőtt azonban a magyar parlament mást gondolt, azt tartván, jobb mégis a régi módi.

Vajjon jobb-e igazán? No, nem nagyon hiszem. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület a héten a »netán bekövetkező aratási sztrájk elkerülésére és hatásának csökkentésére« kivételes intézkedéseket kért a kormánytól. Baj van. Rossz a termés és az aratók a rossz termés tizedéért nem akarnak dolgozni. A borus fellegek láttára idegesek már azok az ujságok is, amelyek a nevezetes törvény meghozatalakor elsőrendű epitheton ornansokkal látták el a néhai való kormányt, persze Darányi Ignácot is. Azonban ma Darányi éppen csak a református egyház világi előljáróságában foglal helyet; most már nyugodtan lehet beszélni a törvényéről. Valóban, ennél a rabszolgotörvélynél is szomorúbb, hogy miniszterek dolgát nálunk csak akkor merik komolyan megmérni, mire a harmadik utód ül a bársonyszéken. Most már azonban jó lesz abban megegyeznünk, hogy ez a csendőrszuronynyal megerősített aratás rémesen kirí a közszabadságokat tisztelő, modern törvények sorából. Hát hadd ríjjon ki! — mondják a nagy urak. Végre is, a fő, hogy ne maradjon lábán az érett kalász. Menjen nyaralni aratáskor a közszabadság.

Dr. Hajdu Miklós.

BOBRIKOV. Schaumann, a finn, belelőtt Bobrikovba Finnország Alba hercegébe, aki kitűnő előrelátással mindig magával hordott véletlenül egy deportáló halálos-ítéletet. Mondják, hogy ez fanatizmus. Bobrikov halála: a rendszer fáján egy parányi kis hajtás, kiirtása nyomában terem tíz, száz, ezer. És Schaumann golyója a már teljességgel elaszottnak hitt svéd revánspolitika első lépése, Bobrikov elmúlása tehát a skandináv egység utopisztikus fénysugarának komoly megvillanása.

E feltevést merőben megcáfolja a Schaumann levele, melyben az illem kedvéért van egy kis finn hazafias lendület de a tirádából kitűnik, hogy a ki az emberi jogot nem akarja megérteni, azzal szemben emberi jog a gyilkos. Nem a Bernadotte-politika eszköze volt tehát Schaumann. De nem is csődje a tett propagandájának a finn főkormányzó halála, hiába kerül helyébe Wahl úr, a volt vilnai kormányzó, aki tapasztalta már egyszer a titkos forradalmi szövetség golyójának a szelét. Vagyis: hiába van új Bobrikov és ez hiába hajtása csak a rendszernek: extirpálni lehet tíz, száz, ezer Bobrikovot és összeesik az a fa, amelynek erői ezer helyen lesznek élettelenekké. Circumspectus lelkek nevezhetik ezt bosszúállásnak, tartalmában az a jog ez, amely az emberi méltóság megköpdösésére és megkancsukázására felel.

Szép metafora, hogy a Bobrikovok mindegyike csak egy szem a rendszer láncában. Másszóval ez annyit tesz, hogy mindegyik Bobrikov egy-egy eleven ereje az autokráciának. Az autokrácia — tehát a rendszer lánc: — joggyilkolás, a Bobrikovokat — tehát a láncszemeket — meg kell fosztani erejüktől és ez csak a Schaumann elhatározása szerint volt lehetséges. Tiszta a számítás: gyilkolásra gyilkosság volt a felelet. Avagy milyen formában érvényesülhetett volna a finnországi főkormányzó előtt az emberi jogok megvédése? Talán azokon az audienciákon, amelyek a Schaumannok reménykedéseiben az atyuska békeszerető szívét teszik lágygyá — gyakorlatban pedig a Plehve miniszter úr előszobájából való kirúgásokká váltak?

Az emberi önérzet eddig nagyrészt csak novellisztikus formákat öltött az orosz perifériákon: a lengyelek Mickievic-ünnepeket rendeztek, a finnek pedig — két és fél millióan — másfél év alatt hetvennyolc táviratot küldtek el, mert telegrammot csak orosz nyelven szabadott megírniok. Most már a tett energiái forrnak ki Orosz-Lengyelországban, a kaukázusi tartományokban és Finnországban. És ezek az energiák nem kerülnek véka alá. f. n.

ÁLMATLAN ÉJJELEN.

1896

Örök ég! Hogy nyúl az öröklétbe
Az ily álmatlan éjjelem!
Fáradtan fekszem, jobbra-balra forgok,
Egyenként, lassan, percet percre toldok,
Kínpadhoz méltó ez a gyötremelem!

Csúf változás! Más volt az is régen,
A bús magányos éjszaka.
Megcsendült vágyam, bánatom, keservem,
S hogy halkán rezgett, szárnyalt a versben,
Fény és hang lett a süket éj maga.

Hová tűnt el most minden éber álmom?
Szemem előtt oly vaksötét
Kis halvány fény rezg ott az ablakszélen,
Hull kint a hó s mindent befed fehéren —
Úgy rémlik, látom szívem sírkövét!

De hisz' nem pörlök a világgal,
Mit bánom, ha siket s hideg!
Eszemben sincs már, hogy vele birkózzam,
Szívem oly csendes és fejem oly józan,
— Csak ne zaklatna a buta ideg!

Hiába önt agyamba forró lázat:
Mint bús köd száll már csak a múlt,
Hiába kelt fel egy megejtő arcot,
Bús mosolyt, boldog könnyet, örült harcot —
Minderre hajh! az idő hava hullt.

Múltok ti is, biz' múltok szép emlékek!
 Ti sem szórtok már fényt s hevet,
 Óh bős küzdelmek, égő szenvedélyek —
 Ha nem töríték szét a hiú éltet,
 Az ember később rajtatok nevet.

Te persze itt vagy most is «égi Muzsa»!
 A légben rajzik s zsong a rím.
 Ez orvosságod bűbájos boszorka? —
 Szívesen küldném veled a pokolra,
 Cincogjon ott majd a gyehenna — kín.

Bocsásd meg, ha bánt illetlen beszédem —
 Te egykor édes vigaszom!
 De lám, míg rád figyelve verset költök,
 Vadúl fütyölve gúnyol ezer ördög,
 Erősebb altatóra szomjazom.

S ne vedd rossz néven, oh te kegyes «égi»:
 Megvénültél te is bizony!
 Azt hiszed, most is a hűtlent átkoznám?
 Ah mit! Te, te túlságos hű vagy hozzám,
 Kedvemre volna egy frisebb viszony.

Jó alvást adj és nem költői álmot,
 Úgy szép lesz a való világ.
 Oda'dom minden ócska ideáлом,
 Soh'sem merengek kényes liljomszálon,
 De kedves lesz a ringó mákvirág.

De már világos! ... Rám tör a nap gondja.
 Kik jól aludtak, élveznek mohón.
 Nekem oly festett minden bája a vén földnek —
 Ég a szemem! — s az utcán divathölgyek
 Mosolygnak rajtam, örökálmodón.

Mezei Ernő.

A szocializmus végcélja.

Irta: J. Jaurés.

A szocializmus sikerének első feltétele: világítsa meg összes céljait és lényegét. Ezáltal sok ellenfelünk és néhány magunktól támasztott félreértés is meg fog szűnni.

A szociálistikus eszme világos és nemes. Mi megállapítjuk, hogy a tulajdon jelenlegi formája a mai társadalmat két nagy osztályra szakítja. Ezek egyike a proletárok osztálya, hogy megélhessen, hogy képességeit valami téren érvényesíthesse, arra van kényszerítve, hogy az uralkodó osztálynak bizonyos adót fizessen. Itt van egy egész csomó emberi lény, állampolgár: nincs semmijük. Csak munkájukból tudnak megélni. Mivel pedig ahhoz, hogy dolgozhassanak, szükségük van munkaeszközökre, amelyekkel nem rendelkeznek, mivel nem lehetnek el nyersanyagok és készletek nélkül, amelyek pedig szintén nincsenek birtokukban, kénytelenek egy más osztály szolgálatába állani, amelynek birtokában vannak a termelési eszközök: a földek, a gyárak, a gépek, a nyersanyagok és a felhalmozott készletek. A kapitalista és a földbirtokos osztály természetesen szokássá emeli hatalmát és dús kamatot szed a vagyontalan osztálytól. Nem szorítkozik arra, hogy a munkástól szolgáltatott előlegeket visszaszerezni, vagy a munkaeszközöket amortizálni hagyja. A gyárak és földek termékeiből már előre minden évben és beláthatatlan időre jelentékeny részt vesz ki bérletdíj, földjáraadék, bér városi telkekért, az államadósság kamatai, a részvények és kötelezvények jövedelme, ipari és kereskedelmi vállalatok nyereségei s egyéb cimeken.

A vagyontalanok ennél fogva a mai társadalomban nem kapják meg teljes munkadíjukat. Mivel pedig intenzív termelésre alapított társadalmunkban a gazdasági tevékenység minden embernek s mivel a munka a személyiségnek lényeges alkotórésze, a proletárok nem is a magukéi teljesen. Tevékenységük egy részét, azaz lényük egy részét más osztály javára eladják. Bennük tehát az emberi jog tökéletlen és csonka. Nem tudnak semminemű tevékenységet sem kifejtteni a nélkül, hogy a jog eme korlátozásának, személyük

ezen eladásának ne lennének alávetve. A gyárból, a bányából, a hajókról, ahol erőik egy részét hagyták, hogy osztalékokat és nyereséget teremtsenek, alig értek szegényes hajlékukba, hova családjuk be van zsufozva, új kiadások fedezéséről, új bérről kell gondoskodniok. Egyidejűleg az állami adó is minden formájában, mint direkt és indirekt adó megnyirbálja a már úgy is kétszer lefölezött jövedelmüket, még pedig nemcsak kulturcéllok és általános érdekek kiadásainak fedezésére, hanem azért, hogy a nyomasztó bérszolgágot épen ama birtokos osztály javára biztosítsák, vagy hogy óriási és fölösleges hadseregeket tartsanak fenn. És ha a vagyontalan így megnyirbált bérének maradékával az életfentartásához szükségeseket be akarja szerezni, vagy a kiskereskedőhöz fordul és akkor a közvetítő személyektől hemzsegő szervezetek csalásait kénytelen elszemvedni, vagy a nagy áruházakat és bazárokat keresi fel s akkor az üzletvezetés megárúközvetítés direkt költségein kívül a nagykereskedői tőkét még 10—12 százalékkal kell gvarapítania. Mint a feudalizmus korában lépten-nyomon hídpénzzel és útdóval zárták el az országútat, így zárja el a vagyontalan ember életösvényét is az a sok fizetési kötelezettség, amelyet a tőke rak vállaira. Sem dolgozni, sem táplálkozni, sem ruházkodni, sem szórakozni nem tud a nélkül, hogy a kapitalisztikus és birtokos osztálynak bizonyos fajta váltságdíjat ne fizessen.

Nemcsak legegyénibb élete, hanem még szabadsága is korlátok közé szorul. Hogy a munka csakugyan szabad lehessen, a műhely gazdasági vezetésében ép úgy részt kellene vennie az összes munkásoknak, mint ahogy a választójog alapján az összesség politikai igazgatásában résztvesznek. Ma azonban a munka kapitalisztikus szervezetében a proletárok csak passzív szerepet játszanak. Ők semmit sem határoznak, nem segítenek megállapítani, melyik munkát kell elvégezni s a meglevő erők közt hogyan kell azt felosztani. A munkájukból keletkezett tőke az ő megkérdezésük, sőt gyakran az ő tudtuk nélkül vállalatot teremt és abban ők a kapitalisztikus rendszer bérencei, akik kötelesek végrehajtani a terveket, melyeket a tőke maga alkot. A tőkétől tervezett vállalatot a tőkétől kinevezett főnök vezetése alatt a proletárok valósítják meg. A munkásoknak tehát a munka céljainak meghatározásához és a felügyelethez, amely alatt a munkának folynia kell, nem lehet szavuk. Más szóval: a munkás kettős rabszolga, mert nem a maga választotta cél felé s nem a maga választotta eszközökkel halad. Így zsákmányolja ki a kapitalisztikus rendszer a munkás munka-

erejét és zárja korlátok közé ezzel szabadságát. Így nyomja el a proletárok egyéniségét és megélhetését.

De ez még nem minden. A kapitalisztikus és uralkodó osztály csak a bérmunkásokkal szemben képez e g y s é g e s osztályt. Önmagában darabokra oszlik és a legádázabb versenytől van megtépve. Nem jutott el addig, hogy magát szervezze és ennek alapján a termelést a társadalom igazi szükségletei szerint irányítsa. Ebben az anarchisztikus rendtelenségben csak azok a válságok ébresztik tévedéseinek tudatára, amelyeknek borzasztó következményeit gyakran a proletárizmus szenved meg. Így aztán óriási igazságtalanság révén a proletárok társadalmilag felelősek lesznek, bűnhődnek a termelés azon menetéért, amelyet ők semmiféleképpen sem határozhatnak meg. Nem szabad és mégis felelős, nem kérdezve és mégis büntetve — a kapitalisztikus rendszerben ez a proletariatus észellenes sorsa. Ha a kapitalizmus szervezkednék, ha kiterjedt trüstkkel a termelést szabályozná, azt csak saját javára tehetné, egyesülésének eme hatalmával visszaélné, hogy a vevők összességét uzsoraárakra kényszerítse. A munkások pedig a kapitalisztikus rend következményei előtt csak úgy menekülhetnének meg, ha a másik részen a monopóliumok erőszakos hatalmába jutnának.

Mindez a szükség, mindezek az igazságtalanságok és rendtelenségek onnan származnak, hogy egyik osztály a termelési eszközök és az élelmi cikkek birtokában van és törvényeit egy másik osztályra, meg az egész társadalomra ráerőszakolja. Ennek az osztálynak felsőbbbségét tehát meg kell törni. Az osztálykülönbséget tehát meg kell szüntetni. Még pedig úgy, hogy a népszövetkezetek összességének, a szervezett községeknek birtokába kell juttatni az élelmi cikkeket és termelési eszközöket, amelyek ma egy osztály kezében nem mások, mint a kizsákmányolás és az elnyomás eszközei. A kisebbség anarchisztikus és visszaélésekben bővelkedő uralma helyébe — a munkát és a szabadságot biztosító eszközök közös birtoklásával — az egyesült polgárok általános szövetkezetét kell tenni. Ez az egyetlen mód az emberiség megszabadítására. Ép ezért a kollektivistikus vagy kommunisztikus szocializmusnak az a legfőbb célja, hogy a kapitalisztikus tulajdont társadalmi tulajdonná tegye.

Az emberiség jelen állapotában, mikor még csak nemzeti szervek vannak, a szociális tulajdon a nemzeti tulajdon alapját fogja felvenni. A proletárok eljárása mindig jobban

és jobban nemzetközi lesz. A különböző nemzetek fejlődésük útján egyre jobban, békésen és igazságosan igazítják jelenlegi viszonyaikat a szocializmushoz. De a nemzet még hosszú ideig fog a szocializmusnak történeti keretet adni, sokáig fogja az egységnek azt a formáját szolgáltatni, amelyben az új igazságosság testet ölt.

Ne csodálkozzunk azon, hogy mi, miután az emberi személy szabadságát követeltük, a nemzeti közösséget közvetítőnek elfogadjuk. Csak a nemzet szabadíthatja fel az összes egyedet. Csak a nemzet adhatja meg mindenkinek a szabad fejlődés eszközeit. Az egyes, kicsi, átmeneti szervezetek az individuumoknak csak időleges apró csoportját tudják megvédeni. Kivétel nélkül az összes individuumok nemcsak a most élők, hanem a még ezután következők jogainak biztosítására azonban csak egy általános és állandó organizáció képes.

És ez az általános, soha el nem muló szervezet, amely bolygónk bizonyos részének összes individuumait felöleli és amely azok munkáját meg gondolatait a következő ivadéokra is átszállítja: a nemzet. Ha mi a nemzetre hivatkozunk, azt csak azért tesszük, hogy az egyedi jog teljességét és egyetemességét biztos alapra fektessük. Egy emberi lénynek sem szabad csak egy pillanatra sem a jog spharáján kívül állni. Senkinek sem szabad annak a veszélynek kitéve lenni, hogy egy másik ember zsákmánya vagy eszköze legyen. Senkit sem szabad pozitív eszközöktől megfosztani, hogy szabadon, bárkitől való szolgai függés nélkül dolgozhassék. A nemzetenél megnyeri minden egyed joga ma, holnap, mindig a védelmet. És ha mi a nemzeti közösségre ruházzuk azt, ami a kapitalisztikus osztály tulajdona volt, ezt nem azért tesszük, hogy a nemzetből bálványt csináljunk és aztán neki az egyedek szabadságát feláldozhassuk. Ellenkezőleg ép azért tesszük, hogy úgy az összes individuális jognak is alapja legyen. A szociális, a nemzeti jog előttünk csak az összes individuumok jogának teljessége és foglalatja. A szociális tulajdon csak az az eszköz, amely mindenkinek rendelkezésére áll.

Franciaából fordította: Faragó Pál.

Nyári gyönyörök.

A FÜRDŐ.

(A kitűnő családapa, aki a nyarat a kies Fülöp-telepen tölti, az első szabad és Budapestre való berándulástól ment vasárnapját arra akarja fölhasználni, hogy a Duna enyhet adó hullámaiban megfürödjék. E célból lesétál a Duna-partra, ahol egy ütött-kopott, rozoga faházon ez a fölírás ékeskedik: «Fürdő-intézet.» A családapa belép az intézetbe. Egy mord-képü asszonyság fogadja.)

Az asszonyság (mogorván:) Mi tetszik?

A családapa (szerényen:) Fürdeni szeretnék.

Az asszonyság: Most?

A családapa: Nem is karácsonykor.

Az asszonyság: Most nem lehet.

A családapa (csodálkozva:) Miért nem?

Az asszonyság: Mert most a hölgyek fürödnek. .

A családapa: Vagy úgy . . Persze, akkor nem lehet . . No majd eljövök később. Az urak mikor fürödnek?

Az asszonyság: Reggel 6-tól 8-ig, délben 12-től 1-ig, délután 3-tól 5-ig és este 7-től 8-ig.

A családapa: Ha megengedi, majd fölírom magamnak ezeket az órákat . . . Reggel 6-tól 8-ig . . . (Fölírja.)
Köszönöm!

Az asszonyság: Alászolgája!

(A családapa hazamegy és délben $\frac{3}{4}$ 12-kor, a leg-pokolibb hőségben újra legyalogol a Duna-partra és belép az intézetbe. Most egy marcona úr fogadja.)

A marcona úr (mogorván:) Mi tetszik?

A családapa (szerényen:) Fürdeni szeretnék.

A marcona úr: Most?

A családapa: Nem is karácsonykor.

A marcona úr: Most nem lehet?

A családapa (csodálkozva:) Nem lehet?

Hiaz az imént azt hallottam, hogy az urak délben 12-től 1-ig fürödnek?

A marcona úr: Igen. Hétköznap. De vasárnap más a rend.

A családapa: Hát vasárnap mi a rend?

A marcona úr: Vasárnap az urak délután 1-től 2-ig és 5-től 7-ig fürödnek.

A családapa: Bravó, hát egy óra múlva majd újra jelentkezem. (A családapa hazamegy és $\frac{3}{4}$ 1-kor, a leg-pokolibb hőségben stb. Ugyanaz a marcona úr fogadja.)

A családapa: Remélem, most már nincs akadálya annak, hogy fürödjem?

A marcona úr: Nincs, kérem a tagsági jegyet!

A családapa (csodálkozva): Mit?

A marcona úr: A tagsági jegyet.

A családapa: Miféle tagsági jegyet?

A marcona úr: Az úszó-egyesületi tagsági jegyet.

A családapa: Az nekem nincs.

A marcona úr: Ez kérem baj: akkor most nem fürödhet.

A családapa: Nem? És miért nem?

A marcona úr: Mert ezekben az órákban csak úszó-egyesületi tagok fürödhetnek.

A családapa: Ah!

A marcona úr! Legjobb, ha be tetszik iratkozni... 10 korona beiratási-díj, 5 korona felvételi-díj, 24 korona kabin bérleti-díj, 6 korona úszómesteri jutalék, 14 korona úszó-ruha és lepedő-díj...

A családapa: Megszáradási-díj nincs?

A marcona úr: Nincs. Összesen 49 korona és 1 korona kezelési költség az 50 korona... Méltóztatik?

A családapa: Nem méltóztatom. Kinek néz maga engem? Nem vagyok én a Königswarter báró... Hát 50 koronán alúl nem lehet fürdeni?

A marcona úr: Dehogy nem. Van egyszerű fürdő-jegy is...

A családapa: Nagyon helyes! Ez kell nekem, egyszerű fürdőjegy. Kérek egy egyszerű fürdőjegyet!...

A marcona úr: Azt benn tetszik kapni a telepen.

A családapa: A telepen? Miért a telepen?

A marcona úr: Most az egyszerű fürdőjegyeket nem mi kezeljük. Mi csak az egyesületi tagokat kezeljük... Az egyszerű fürdőjegyeket bérbe vette a Stern, a trafikos... nála lehet kapni.

A családapa: A Stern ma be van zárva, mert munkaszünet van.

A marcona úr: A nagyvendéglőben is lehet kapni a fizetőpincéernél . . .

A családapa: Hát próbáljuk meg a nagyvendéglőt . . .
(A családapa bemegy a nagyvendéglőbe és a fizetőpincéért szólítja. Ugyanezt cselekszi véle egyidejűleg 600 ember, kirándulók, akik fizetni akarnak. Rövid másfél órai hajsza után a családapa végre elcsipi a fizetőpincéért.)

A fizetőpincér: Tessék kérem . . . itt vagyok . . . Három sör . . .

A családapa: Három sör?

A fizetőpincér: Hát akkor tessék bemondani . . . gyorsan kérem, mások is fizetni akarnak . . .

A családapa: Adjon nekem . . .

A fizetőpincér: Az ételhordó! Rögtön küldöm az ételhordót . . . (Elrobog.)

A családapa: Hallja . . . pincér . . .

(Senki sem felel, senki sem mutatkozik. A családapa belátja, hogy itt ma nem boldogul és visszamegy a fürdőintézetbe. Keresi a marcona urat, de az már nincs ott. Ellenben újra ott van az asszonyság.)

Az asszonyság (mogorván): Már megint olyankor jön, amikor a hölgyek fürödnek?

A családapa (dühösen): Ah, hölgyek fürödnek? Mindenki fürdik . . . a hölgyek, az úszó-egyesületi tagok, az egyszerű fürdőjegyesek . . . csak én nem fürödhetem?

Az asszonyság (kajánul): Ön is fürödhet.

A családapa (újreményen): Igen! Hogyan?

Az asszonyság (még kajánabbul): Menjen be Budapestre a gőzfürdőbe!

(A családapa előbb meg akarja fojtani az asszonyságot, de utóbb belátja, hogy igaza van. Kezet csókol tehát neki és másnap bemegy Budapestre a gőzfürdőbe.)

Heltai Jenő.

ÚJ KÖLTŐK.

Rózsa Miklós.

NYÁRI EMLÉKEK.

I.

Ha rágalmaznak, szidnak néha tán,
Ne hidd el, édes, még ha igaz is,
Hadd fussak én a boldogság után,
Ha nem találom fel bár soha is.
Tenéked most is az vagyok, ki voltam,
Ha más leányt talán öleltem is,
A szívemet neked nem letaroltan,
Tisztán adom, ha megkopottan is,
Egy röpke csók ahogy terem, elillan,
Azért, ha másnak ajkán csattan is,
A szívem, lelkem mindig érted dobban
S szeretlek — bárha mást ölelek is . . .

II.

E boldog erdő látta őt,
E dombtetőn járt egykoron
S tán épp e gyeppadon pihent,
Hol most én róla álmodom.

Még kék az ég, még zöld a rét
A völgyben és domboldalon,
De szél sivít s már nem virít
A pázsit úgy, mint akkoron.

Ma is cseveg patak, berek
S madár dalol a lomb között,
Az erdő szentegyház ma is,
De gyászruhába öltözött.

És sírva int bokor, fa mind
— Hogy elmegyek — bucsút nekem,
Mikéntha tudnák, sejtenék,
Hogy nem találkozunk sohsem.

III.

Sebektől vérzön hullottál ölembe
S csak enyhülést kerestél keblemen,
De míg beloptad magad a szívembe,
Feledni vágytál csak — szeretni nem.

És én meg, ah! látom a hervadásnak
Fagyos lehelletét az arcodon,
Szerelmet bár nem esküvék még másnak,
De karjaid közt másról álmodom.

IV.

Szelíden leng a hintaágy
Az ég és föld között,
A meny ragyog, de már a föld
Harmattal öntözött.

Így ingadoztam egykor én
Kétely s remény között
S míg a szívembe' fény honolt,
Szemembe könny szökött.

Most leng velem a hintaágy
Az ég és föld között,
Eltűnt a fény . . . A föld s szemem
Harmattal öntözött.

A fősvény.

Írta: Kazár Emil.

Az öreg Anton Merkl mogorván húzza meg magát a vasúton. Egykedvűen szívja a pipáját és nem elegendik semmiféle beszédbe. Néha írásokat vesz ki a zsebéből, ceruzával jegyezget egy zsíros kis könyvbe és füstöl. A mikor megérkezik a faluba, egyedül ballag haza.

A falú végén ott áll a kőből faragott feszület, léces kerítéssel körülveve és elhalmozva virágokkal. Az öreg imádkozik, mialatt szemei a georgína virágokat vizsgálják. Ilyen tarka georgína nincs több a faluban, csak ő nála. Neki az évek óta ott nyaraló pesti család adta a gyökerét. Merkl elvisz magával egy pár szálat, s amint haza érkezik, hasonlítgatja az udvaron levőkhöz.

— Ki hordja el innen a virágokat? — szólt egyszerre csak haragosan a leányához, Kádihoz, ki már asszony volt.

— Na na! — mondja az asszony. Istennek visszük Rozichennel együtt. Imádkozunk az istenhez, hogy pénzt adj nekünk, te Fáder, az isten parancsolatjára, te, mert szükségünk van rá. Nekem, meg Johannak, hogy földet vehessünk. Rozichennek pedig, hogy feleségül vegye Hartli. Van a miből adhatsz.

Merkl elvörösödött. Középen fogta a botját és fölemelte. A leánya durcásan odább állt és visszafeleselt.

— Nekem is, Rozichennek is pénz kell. Azért könyörgünk az istenhez, mert másképp nem akarsz adni.

Merkl házában egy sok gyermekes pesti család nyaralt. Ő maga a padláson lakott. Egy kis kamrában húzta meg magát a két veje és a leánya a nyárra. Felesége már régen meghalt. Dörmögve ment odább, az udvar közepén leült, ott szalonnázott. Ez volt az ebédje.

Alkonyat felé hazajött a veje, Johann, meg a leánya Rozichen. Csalamádét hoztak egy targoncával.

— Melegem van Fáder! — szólt Johann — adjál egy pohár bort.

— Megint kezdéd, Johann! — kiáltott indulatosan az öreg.

— Hagyd el Johann, igyál kávé! — szól közbe Johann

felesége, a ki Rozichennek is odaadott egy csuprot. — A legkisebb bajunk most egy pohár bor. Rozichen, először te mondd el, hogy mit akarsz. Ne kunyorálj Johan.

— Hányszor mondtam már — vette át hegyes nyelvre a szót Rozichen. — Hartli tudni akarja, mit kap velem.

— Ne beszélj pénzről Rozichen! — vágott közbe Merkl. — Minden garasra szükségem van. Két kőbányát akarok árendálni és követ szállítani Pestre a Dunaparthoz. Ej haj! Csak még ez sikerüljön. Oh mein Gott! Sokan vagytok, kuppogatni kell. Magam sem tudom, meddig élek. Rozichen, még fiatal vagy, várhatsz. Ha egyszer aztán meglesz a kőszállítás

Rozichen erre úgy sírt, hogy sivitásnak is beillett.

— Te, te lány! bizonyosan Johan bízott fel.

— Na na Fáder! — kiáltott Kádi, a menyecske. — Johan tud maga helyett is beszélni. Rozichen miért nem menne férjhez. Igaza van. Nagy lány, Hartli esztendő óta jár körülte. A mi pedig Johant illeti, jó vásárt csinálhatna kétszáz forintból és hasznát vennék.

— Elhallgass! — fuldokolt az öreg.

— Választottam magamnak! — szólt szepegve Rozichen. Aztán nem bánom, nem bánom Fáder. Ha azt akarod, hogy üres kézzel menjek hozzá, megyek üres kézzel. Megyek bizony.

— Mint Náni ugye? Azzal fenyegetsz, hogy úgy teszel, mint Náni? Ugy jössz vissza, mint Náni? Te gyalázatos!

— Na ja! Nánit is elvette Viel! — szólt meg a menyecske. — Na csak ne is vette volna el. És most semmi baj. Hát ez valami ritkaság? Elmegy vele Rozichen.

— Minden este bezárom Rozichent a padlásra. Ha pedig meglátom, hogy Hartlival beszél . . .

Erre Rozichen jajgatni kezdett. Még a pesti lakók is kijöttek az udvarra. Az öreg Merkl káromkodva ment a ház végibe, felmászott a padlásra, maga után vonta a létrát, s odafenn elkezdett kutatni egy ládában, s amit abban keresett, bedugta a réklije zsebébe.

A menyecske és Rozichen pedig elmentek a kőkereszt-hez és együtt imádkoztak ott az öreg megpuhulásáért. Most már nem mertek vinni georginát, hanem az útszélen szedtek mezei virágokat, úgy imádkoztak, hogy az öreg segítse pénzzel őket.

Merkl már a kapuban várta két leányát s a mint megjöttek, megfogta Rozichen kezét, vitte a padlásra és rázárta az ajtót.

— Így lesz minden este. Én a pincegádorban vagy az eresz alatt alszom és őrzöm.

A leányt bizony zár alatt tartják, a padláson, a kamrában, kulcsos ajtónál, mert az udvart úgy sem szokás elzárni. Alig van kerítés, a kapunak kulcsa sincs. Idegen lúdak, kacsák, kutyák ellen való a kerítés. Elég egy kilincs is, hogy a szél ki ne tárja. Azért el nem vész soha semmi. A leány más! Veszendő a sváboknál.

Hanem egy pár este mulva már nem volt kit elzárni. Hova lett Rozichen? Nem tudták. Fejni kellett volna este, de nincs a lány. Álmos lett Merkl, bóbiskolt, Rozichen még sem tért haza. Johan és Kádi vonogatta a vállát. Ők nem látták egész délután. Merkl fölkereste Hartlit is, aki a korcsmában sörözött.

— Talán Pestre ment szolgálni! — szólt minden aggodalom nélkül a legény. — Sokat emlegette, hogy megteszi. Merkl átkozódott.

— Na Fetter! Mért nem akar adni a lánynak lakodalomra valót?

Az öreg a paphoz is elment. Az is még Merkl apót dorgálta, de a lányról nem tudott semmit.

Mégis mindenki azt gondolta, hogy Hartli bizonyosan tud valamit. Különös feltűnő nem volt semmi a dologban. A svábok közt sokszor ilyenformán kezdődik a házasság. Merkl mindenkinek elmondta, hogy nem kutatja, hol a lánya, nem akar tudni róla semmit.

Mivel sokat eljárt a faluból, eleinte azt hitték, mégis a lányáról szeretne megbizonyosodni. De Johan megtudta, hogy az öreg a pénzét szedegette ki a soroksári és a budaörsi takarékpénztárakból s Pestre vitte valahová. De hiába kérdezték, hová?

A mikor egyszer haza jött a városból, Merkl szokatlan jókedvvel kiáltotta Kádinak:

— Megvan! Hála Istennek megvan!

— Rozichen megvan? — kérdezte Kádi közömbösen.

— A haszontalanra többé semmi gondom. Megkaptam a kőszállítást. Jesszás!

Merkl levetette kalapját, keresztet vetett magára és buzgón imádkozott.

Mindenki beszélte, hogy az öreg Merkl ismét jó üzletet csinált. Az ördögös ember! Ennek minden sikerül. Az apjáról egy kis telket és két tehenet örökölt. És most! A gazdagságát senki sem ismeri, mert zsugori, de a mit látni lehet a vagyonából, azt is irigységgel nézik.

— Hej Anton Merkl! — szólította meg egyszer a plébános szigorú hangon — még nem jött vissza a lányod?

— Csak egy leányom van, az pedig otthon van.

— Szivtelen ember vagy Anton Merkl.

— Mindennap imádkozom. A mit teszek, Isten nevében teszem. Hanem az a lány megszegényített.

— Apja vagy, ha benned nincs iránta szeretet, kiben legyen. Azt mondom, add férjhez. Hartli jó fiú, habár együtt botlottak is.

— Oh, a nyomorultak. Tehát tudja Hartli, hol a leány? A gazember!

— Csöndesen Anton Merkl. Adj pénzt a fiúnak, hogy megvethessék a maguk ágát. Megyek veled és ide adod nekem a pénzt.

— De nincs.

— A kőszállításért sok pénzt kaptál. Ne tagadd. Ne hagyd el a leányodat. Jerünk Merkl haza.

A plébános megfogta Merkl karját, úgy mentek odább. Merkl szitkozódott s kérdezte a papot, hogy Hartli okvetetlen el fog-e kárhozni. Még a kezét is tördelte s mélyeket sóhajtott.

Mire hazaértek, Merkl egész sárga lett, mint a hideg-elős. Jobbra-balra hajtogatta a fejét és nyöszörgött.

— Mit szántál a szerencsétlen Rozichennek? — kérdezte a pap.

— Szeretném megverni.

— Ahhoz nincs jussod öreg Merkl. Sohasem szeretted a gyermekeidet. A feleségedhez is durva voltál, az első leányodnak sem adtál semmit. Mikor a templomot javítottuk, te adtál legkevesebbet. Az Istenhez is csak pénzért imádkoztál. A jó Isten meghallgatott, hogy módot adjon neked dicsőíteni az ő felséges jóságát. De üres maradt a szived, öreg Merkl.

— A jó Isten szeret engem! — emelte föl fejét dacosan Merkl. — Mindig megsegített. Ah, most is, most is. Sok pénzt szereztem, többet, mint képzeltem.

— Rozichenre gondolj, öreg Merkl.

— Rozichen? Jó! Adok neki... No mennyit is? Itt van, itt van! Nézze tisztelendő úr! Még nálam van a pénz, a mit kaptam. Hatezer forint!

Benyúlt a zsebébe, kivette vászonba göngyölgetett bugyel-lárisát. Tele volt bankóval.

— Persze több is van, de nem mondom meg hol. Tehát Rozichennek adok... De ha neki adok, Kádinak is

adni kell. Pedig Kádi mégis jobb leány. Talán bizony a templomnak is kell adni? Tönkre megyek. Miből éljek?

— Adj Rosichennek, öreg!

Merkl levetette magát a falócára, mind a két tenyerét rátette a bugyellárisra, majd meg csapdosta. A homlokát is ráhajtotta, úgy zokogott.

— Szép nyereség úgy-e? — kiáltott rákönyökölve a pénzre.

Egy darabig megint sirt és a fogát csikorgatta.

— Itt van! — kiáltott Merkl. — Ah, mennyi pénz. Vigye hát! Na mégse. Adja vissza főtisztelendő ur még egyszer, hadd nézzem meg. Nem hittem, hogy megkapom a köszállítást. De ha már megkaptam, a templomnak is adok. Vegyen ki belőle a főtisztelendő úr. Én addig eltakarom a szememet és elfordítom a fejemet.

Csakugyan úgy tett és sirt különös hangon, úgy, hogy a plébános megijedt.

— Johan, Kádi! — kiáltott egyszerre Merkl, kitérve az ajtót. — Jöjjetek, jöjjetek!

Erős, durva hangon kiáltozott még többször is. A veje és a leánya besiettek. A plébános izgatottan intett nekik.

— Kádi, Johan! Pénzt kaptok. Rozichen is kap, csak hozzátok vissza ám kamatostul. Hatezer forint egy csapásra! Ennyit zsebeltem be.

Kivette a plébános kezéből a bugyellárist. Reszketett a keze, a mint Johan és Kádi felé nyujtotta. Azok mind a ketten utána kaptak.

— Az én verejtékem, az én szerencsém! — kiabált keservesen Merkl és görcsösen megint magához szorította a bugyellárist.

Ijedten vették körül. Az öreg leroskadt a lócára és nézett maga elé kimerülten, meredten, bambán s lihegett a melle, mintha nagyon kifáradt volna. Ki is fáradt lelke a szakadatlan küzdelemben és kiszáradt a szive egy élet sivárságában.

Egy pohár vizet adtak neki.

— Rozichen! Szegény! — sóhajtozott bambán és mindenki csodálkozott, hogy a leányát emlegeti.

A jó barátok.

Irta: Octave Mirbeau.

Anastasius Gaudon és Izidor Fleury urak tanulságos történetét pár sorban le lehet írni. Egy miniszteriumban szolgáltak s harmincöt éven keresztül ültek egymás mellett, szenvedély nélkül, gondolat nélkül s viszály nélkül, pontosan, tétlenül és álmosan. Ifjuságuk utolsó maradványa a hivatal posványába fúlt. Nem éppen választékos izlésük egyformasága, egyenlő foglalkozásuk és jelentéktelenségük öntudatlanul, a szokás hatalmánál fogva összekötötte őket, mint a hinár és erősebben, mint azt egy természetszerűleg megokolt barátság tehetné volna. Az életből, mely körülöttük zúgott, semmit sem láttak, semmit sem fogtak fel és semmit sem éreztek. Minthogy képtelenek voltak másra gondolni, mint önmagukra, megelégedtek azzal, hogy teljesítették a hazai erkölcs és az előirt polgári kötelességek törvényeit, melyek az ő fejükben szilárd foglalatjai voltak minden bölcsességnek s az emberi élet minden lehető céljának. Soha álom más dolgokról át nem villant szegényes agyvelejükön, mely egy hivatalosan szabályozott óra pontosságával működött.

Allandó közönyösségüket csak egyetlen dolog zavarta meg a világon: valamelyik miniszterválság! De a homályos benyomások, melyeket erről a dolgról nyertek, inkább környezetük izgató befolyásának voltak tulajdoníthatók, mint az eseménynek. Néhány napig nyugtalanok voltak, pulzusuk gyorsabban vert s szinte már a miniszteriumtól való elbúcsuzás, vagy az előléptetés előérzetéig emelkedtek. Mihelyt azonban az új miniszter elfoglalta hivatalát, s a nyugalom az irodákba visszatért, újra előlről kezdték egyhangú, álmos, babászerű életüket. Az ülő életmód, a nehezen emészthető vendéglői koszt s szellemi tehetségeiknek folytonosan növekvő megcsappanása felmentette őket a gondolkozás veszélyeitől s a testi szerelem szükségétől. Három-négy banket után, melyeket a hivatalnoki kar rendezett, elcipelték őket rosszhírű

házakba. Elégedetlenül, szomorúan, kiábrándulva és üres zsebekkel jöttek onnan haza.

— No . . . köszönöm szépen! — mondá Anastazius Gaudon úr. — Egy kis gyönyörért ez nekem nagyon is drága multság!

— Csakugyan ostobaság ilyen valamiért pénzt kidobni! — vélte Izidor Fleury úr.

— De mit is találhatnak ezen? — viszonzá Anastasius Gaudon úr megvető hangsúlylyal. S Izidor Fleury úr eltitkolhatóan utálattal jelentette ki:

— Ha meggondolom, hogy vannak emberek, akik ezt minden nap megteszik . . . s akik ezért tönkre teszik magukat . . . Igazán, ez hihetetlen!

E sajnálatos kalandokat követő heteken át mindaketten egyre arra gondoltak: mennyivel jobb, valóban hasznos és célszerű dolgokra fordíthatták volna pénzüket s ez igazán, őszintén fájt nekik.

Más esemény nem igen történt életökben. De amint korban előrehaladtak, agyvelejük végtelen és sivár pontosságában új képek kezdtek fel-feltűnedezni. Álmok a nyugalomról, a falusi életről szűrődtek lelkükben, igaz, eleinte bizonytalanul, elmosódva, de később egyre tisztábban és tisztábban . . .

Anastasius Gaudon úr ment először penzióba. Bezons közelében vett magának egy telket s csinos kis házikót építtetett rajta. Izidor Fleury úr a szomszédos telket vásárolta meg, melyet a másiktól csak egy kerítés választott el. Közöttük, a Gaudon talkén egy kút állott. A kerítéshez gyalogút vezetett. Jobbra és balra nagy messzeségben alig látszott más, mint kopár, tarlóval fedett földek, melyeken itt-ott apró házak voltak elszórva, hasonlatosak az asztalon heverő gyermekjátékokhoz. A távolban látszott a külváros nehéz gőzöktől piszkos, szürke ege, néhány gyárkémény, melyeknek fekete oszlopaiból kacskaringós füst szállott fel s eltűnt a háttérben, meg a vígasztalan, néma síkság, mely hosszan terült el a város határán kívül s mely felett ólomszürke felhőtömegek úsztak.

Gaudon úr, a ki már megszerezte a szükséges ismereteket, felügyelt a Fleury házikójának építésénél is. Fleury csak vasárnaponként járt ki. A kút — mely közös volt — megbecsülhetetlen és kedélyes tréfákra szolgáltatott alkalmat.

— Közös szolgálóleányt fogunk tartani! — mondá Gaudon. — Ő fog bennünket kiszolgálni . . . Lesz közös kutyánk is! . . .

És örömtől sugárzó szemekkel, vérpiros arccal csapott a barátja térdére:

— Úgy ám, édes öregem! — szólt örvendezve — látod, te is közös tulajdon vagy . . . Közös barátunk! . . .

Mire Fleury megveregette a Gaudon vállát és így szólt:

— Nem leszünk magunkban, egyedül! . . . Mindenünk közös lesz . . . öreg barátom! . . . Nagy kujon vagy te, Gaudon!

Fleury házikója már két hónapja készen áll. Egészen olyan, mint a Gaudoné. A két kert is teljesen egyforma. Csak a virágok, melyek őket ékesítik, különböznek bennök. Gaudon úr szereti a geraniákat. Fleury úr jobban kedveli a petuniákat. De mind a ketten teljesen boldogok. Majdnem az egész napot a közös kút padján töltik, a nélkül, hogy egy pillanatra is elhagynák egymást s végtelenül nagyszerű beruházásokon tűnődnek. Csak akkor válnak el, ha lefekszenek. Közös szolgálóleányuk van, a kivel úgy tisztaság, mint a konyhaművészet dolgában mindig meg vannak elégedve. A mi a tervbe vett kutyát illeti, annak beszerzését a jövő évre halasztották. És minden reggel, azonnal a felkelés után, leülnek egymás mellé a kút padjára.

— Jól aludtál? — kérdi Gaudon úr.

— Úgy-úgy! . . . És te? Jól aludtál?

— Hm, hm!

Fleury úr aztán megtekinti a barackfáját, egy törpe, törzset, mely már-már száradni kezd.

Gaudon úr hosszasan elnézi cseresznyefáját, mely azonban még nem termett cseresznyét.

— Ma péntek van, nemde? — kérdi Gaudon úr.

- Igen! Tegnap csütörtök volt!
- Holnap tehát szombat lesz!
- Mily gyorsan fut az idő!
- Persze, öreg barátom, Fleury!
- Persze, persze, öreg Gaudon!

Karjaikat keresztbe fonva, tekintetüket a távolba meresztve, úgy látszott, mintha nagy dolgokon tűnődnének. Tényleg azonban nem gondoltak semmire. Az út mentén a síkság kopár és mindig egyformán piszkos-sárga. A Szajna szinte láthatatlanul folyik végig ezen a síkságon. Sem fásor, sem hajó nem jelzi futásának irányát, mely elvész a homokos talaj egyhangúságában. Ám ők ezt nem látják. Néha megvillanik elméjükben valami visszaemlékezés-féle a miniszteriumra, de már ez is igen nagy távolságban tűnik fel előttük; elmúlt és el van feledve! Abból a harmincöt évből, a mit ott töltöttek el, csak egyetlen tiszta kép maradt az emlékezetükben: a portás méltóság teljes alakja, a mint nagy ezüst botjával ott állott az ajtóban . . .

— Óh, milyen boldog is az ember, ha független! — mormogott néha-néha Gaudon úr.

— Független! . . . Ja, ja! . . . Így van ez! — ujjongott Fleury úr. — Függetlenek vagyunk, a saját otthonunkban! . . . Füg—get—len—ek!

Ezt a szót nagy kéjjel ismétlik s művészi pauzákat tartanak az egyes szótagok között. S mialatt itt a geraniák, amott a petuniák elvirúlnak, más közös gondolatuk nem is támad.

Egy este, vacsora előtt, Gaudon úrnak egy terv jutott az eszébe.

— Most már mégis csak be kell mázoltatnunk a kerítésünket!

— Igen, igen, igazad van! — viszonzá Fleury úr. — És milyen színűre mázoltassuk?

— Zöldre!

— Óh nem, fehérre!

— De a fehérret én ki nem állhatom!

— Én pedig utálok a zöldet! Zöld — az nem szín!

— Micsoda? . . . Zöld, az nem szín? . . . Hogy mondhatod azt, hogy a zöld nem szín?

— Mert a zöld szín útálatos!

— Micsoda? . . . A zöld szín útálatos?

És Gaudon úr felállt, izgatottan, vérvörösen és nagyon méltóságteljesen.

— Célzás akar ez talán lenni?

— Vedd úgy, ahogy tetszik!

— Fleury!

— Gaudon!

És Fleury úr hirtelen dühbe jő, heves mozdulatokat tesz és dühös ábrázatokat vág.

— Mondtam, igenis, hogy a zöld szín útálatos . . . igenis, mert már megelégeltem a basáskodásodat! Te építetted a házamat, te ültetted be a kertemet, általában, minden dologba beleártod magadat! . . . Most már elég volt az erőszakoskodásból!

— Az én erőszakoskodásomból? — fortyant fel Gaudon úr. — No, te igazán közönséges fráter vagy!

— És te . . . te pedig hülye vagy! . . . Marha vagy! . . . Igenis marha!

— Fleury úr!

— Gaudon úr!

Felemelt ököllel, dühtől szikrázó szemekkel, remegő ajakkal, úgy, hogy arcaik szinte már érintkeznek, állanakegy-mással szemben s ocsmány szitkokat szórnak egymás fejére.

— Uram! Megtiltom önnek, hogy valaha is ezentúl átlépje a házam küszöbét!

— Ha mégegyszer a szemeim elé mer kerülni, akkor . . . akkor . . .

Már a rákövetkező reggel, mindjárt napfelkelte után falat húzatott Gaudon úr annak a kerítésnek a helyébe, mely telkét Fleuryétől elválasztotta . . . Most majd pörösködni fognak.

HALDOKLÁS.

— Vrchlicky. —

Fején és mellén vérző sebek égtek,
A harcból Abdul úgy került haza
És kínos lázban múltak napok, éjek
S ím zsémbes szó kél, nejének szava:

Óh rémes élet! Neki is szegénynek
Jobb volna már, ha sírba szállana!
S a sebesült csak hallgat. — Óh segéld meg,
Gyógyítsd meg Allah! — szól az agg anya.

Aztán csönd. Abdul egyedül marad.
Minden sebénél fájóbb gondolat
Sajog keresztül bóduló agyán . . .

Fölül s melléről a kötést letépvé,
Vérével írja sátra szövetére:
Meggyógyultam már, édes jó anyám.

Telekes Béla.

James Wrench próbaideje.

Jerome K. Jerome-től.

2

— Azt én is megmondhattam volna önnek. Azt kérdeztem, hogy mit akar tőlem.

— Szeretném, ha azt, a mi elmúlt, elmúltnak tekintenéd.

— Én is így gondolkozom és ha ön nem bolygatná a multat, én biz' Isten nem tenném.

— Te angyal vagy, Susan.

— Már mondtam önnek egyszer, hogy az én nevem Mrs. Wrench. A barátaimnak Susan vagyok, de nem minden rongyos vándorlegénynek, aki munkát keres.

— Hát nem vagyok én a te férjed? — kérdi bizonyos méltósággal.

A nő felállt, kitekintett az üveg ajtón, hogy nem hallgatózik-e senki?

— Most értsük meg egymást egyszer s mindenkorra. Tizenegy évig megéltem férj nélkül és ehhez már hozzá szoktam. Nem érzem a férj szükségét és ha érezném, akkor se kellene nekem olyan férj, mint ön. Tizenegy évvel ezelőtt nem voltam önnek elég jó, most meg ön nem elég jó nekem.

— Én javulni akarok.

— Szeretném látni.

— Adjon rá alkalmat.

— Megteszem, de ezúttal ez az én kísérletem lesz, nem az öné. Tizenegy évvel ezelőtt nem volt velem megelégedve és kiadta az útamat.

— Maga ment Susan, jól tudja, hogy ez a saját ideája volt.

— Ne juttassa nagyon eszembe a körülményeket! — és olyan tekintetet vetett a férjére, mely új lehetett előtte. — Elmentem, mert nem volt elég hely kettőnknek, azt ön nagyon jól tudja. Én nem feleltem meg. Most akarom látni, hogy megfelel-e ön nekem? — és visszaült a karosszékébe.

— Milyen tekintetben?

— Abban, hogy megtudja-e keresni a kenyerét és lesz-e valamikor tisztességes tagja a társadalomnak.

Gondolkozott egy kicsit.

— Talán a hotel ügyeit tudnám vezetni?

— Köszönöm! — szól az asszony — azt magam elvégzem.

— Hát a dolog pénzügyi részét, a számadásokat rendben tartani? Az csak nem lehet az ön feladata?

— De az öné sem! — feleli az asszony röviden — már azok után ítélve, a hogy a saját számadásait rendezte.

— Csak nem akarja, hogy főpincér legyek? remélem. Ez egy kissé lealázó lenne . . .

— A szállodámra nézve, talán igaza van. Az én vendégeim a régi jó fajtaból valók s önnel nem lennének megelégedve. Indítványozzon más valamit.

— Csak nem lehetek pincér?

— Nem, a modora ehhez nagyon is bizalmas.

Erre azt kérdi gúnyos hangon:

— Talán háziszolgának megfelelnek?

— Ez már jobb gondolat. Ott nem árthat sokat és én szemmel tarthatom.

— Komolyan mondja ezt? — szól és kiegyenesedik.

Az asszony megnyomta a csengelyűt és azzal félbe szakította.

— Ha azt hiszi, hogy valami alkalmasabbat talál, akkor nincs több mondani valóm. Különös véletlen folytán ez a hely épp üresedésben van. Holnap estig fenntartom önnek, meggondolhatja a dolgot.

Egy szolgáló bejött; erre «jó napot» kívánt és vége volt az interviewnak.

A férj meggondolta a dolgot és elfoglalta az állást. Azt hitte, hogy egy hét múlva az asszony engedni fog, de bizony eszébe se jutott! Épen tizenöt hónapig töltötte be azt a helyet és jól beletanult. A szállodában ő volt James, a háziszolga és a felesége Mrs. Wrench, a szálloda tulajdonosa. Megkapta a bérét, elfogadta a borraivalót és kitünő ellátása volt; de azt hiszem nehezebben dolgozott ez idő alatt, mint egész életén át és arra a tapasztalatra jutott, hogy egy fogadónét százszor nehezebb kielégíteni, mint a legkövetelőbb fogadóst, pedig Mrs. Wrench nem volt kivétel.

A tizenötödik hónap végén Mrs. Wrench az irodájába hívatta Jamest. Ezuttal nem kellett figyelmeztetni: kalappal a kezében állt meg előtte.

— James, még egy másik pincérre lenne szükségem a kávéházban. El akarná foglalni ezt az állást?

— Köszönöm Mrs. Wrench, ez több, mint amit remélni mertem, talán meg fogok felelni.

— Ez nem jár fizetéssel, azt hiszem van róla tudomása, de a második emelet tartozik hozzá és ha érti a dolgát, 25 vagy 30 shillingre viheti fel egy héten.

— Köszönöm, Mrs. Wrench, szívesen elfogadom.

A pincérséghez már sokkal jobban értett, az már a vérében volt. Idővel főpincér lett belőle. Előfordult ugyan, hogy egykori barátait kellett kiszolgálnia és ez rosszul is esett neki. De ő most már okosabb lett és ha ezek valamilyen képűgúnyolták, azt felelte rá: «Bizony akkor egyikünk sem volt a megfelelő helyen. A külömbőség köztünk csak az, hogy én észre tértem.» Ez a borra valójába került ugyan, de meg volt az elégtétele.

Mindössze három és fél évig működött ebben a hotelben és aztán Mrs. Wrench ismét magához hívatta.

— Üljön le James.

— Köszönöm, Mrs. Wrench -- mondja és leül.

— Fel akarom adni azt a szállodát, James, és bérelek magamnak egy másikat Dover közelében, kisebb clientélával amilyen épp nekem jól esik. Akar velem jönni?

— Köszönöm, Mrs. Wrench, de most már magam is szeretnék egy kis változást.

— Óh! azt nagyon sajnálom, James. Azt hiszem egész jól jöttünk ki egymással.

— Igyekeztem, hogy mindenképp kielégítsem, Mrs. Wrench és remélem, meg volt velem elégeve.

— Nincs magára semmi panaszom.

— Nagyon örülök, hogy így nyilatkozik felőlem és köszönöm, hogy alkalmat nyújtott a keresetre, mikor szükségben voltam. Hisz én voltam a hibás!

Az asszony hallgatott egy pillanatig, aztán így szólt:

— Tudom, hogy egy pár régi barátjával találkozott, azok talán reábeszéltek, hogy menjen vissza a fővárosba.

— Nem, Mrs. Wrench, engem nem érdekel többé a főváros, ha csak nem üzleti szempontból és ahhoz sok idő kell.

— Mit ért üzlet alatt?

— Egy szállodát. Most már tudom, hogy kell vezetni, van is egy kis megtakarított pénzem, ezt önnek köszönhetem, Mrs. Wrench és aztán a hajótörésből is visszakerült egy kis összeg, amire már nem is számítottam.

— Elegendő arra, hogy valamit kezdjen?

— Nem épen elég, de társat keresek hozzá.

— Mennyi az összeg körülbelül, ha nem veszi tolokodásnak a kérdésemet?

— Ellenkezőleg! 900 font.

Mrs. Wrench visszamegy az asztalához és jegyezget valamit.

— Dover nem felelne meg önnek? — kérdi, anélkül, hogy megfordulna?

— Dover kitűnő hely, ha maga az üzlet jó.

— Nagyon jövedelmező szállodát lehet belőle csinálni és én bámulatos olcsón jutok hozzá. Ezer fontért megkaphatja a harmadrészét, annyiba kerül; 100 fonttal adósom maradhat.

— És aztán milyen állást foglalnék el?

— Hát ha ezek a feltételek önnek megfelelnek, akkor természetesen a társam lesz.

James felkelt és a nejéhez közeledett.

— Susan, az élet nem tisztán üzlet!

— Magam is azt tartom.

— Tizenegy évvel ezelőtt én hibáztam el a dolgot, most meg ön fogja elhibázni.

— Miben hibázom el?

— Abban, hogy azt hiszi, a férfi az egyedüli lény, aki nem tud egy leckét megtanulni.

— És milyen leckét tanult ön meg?

— Hogy Susan nélkül nem tudok meglenni!

— Ön egy társúzletet indítványozott és én elfogadtam.

Tehát mit kíván még?

— Szeretném a firma nevét ismerni.

— Mr. és Mrs. Wrench! — szól az asszony és odanyújtja neki a jobbját.

— All right! Rendben van. Remélem, hogy meg lesz velem elégedve.

— Magam is elhiszem.

És újra kezdték az életet.

Fordította: Szántó Frigyesné.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

72

André herceg elvágtatott, hogy a megbízást végrehajtsa. Miután az előnyomuló zászlóaljokat utólérte, megállította a harmadik hadosztályt és meggyőződött róla, hogy a mi oszlopaink előtt valóban nincsen védőlánc. Az ezredes szilárdul meg volt győződve róla, hogy előtte még vannak csapatok és hogy az ellenség legelőbb tíz versztnyire közeledhetik. A valóságban azonban csak a puszta, ködbelepte vidék volt előtte. Miután André herceg a főparancsnok megbízásából megparancsolta, hogy a mulasztást helyreépíteljék, visszavágtatott. Kutusov még mindig ugyanazon a helyen állt, nehéz felső testét öregek módjára meggörbítve ült a lovon, fáradtan ásított és lecsukta szemeit. A katonák nem nyomultak többé előre, hanem fegyvereiket lábuk elé téve pihentek.

»Jól van, jól van!« — szólt André herceghez és egy tábornokhoz fordult, aki óráját kezében tartva jelezte, hogy érkezett az idő az elindulásra.

»Még elég korán érkezünk, kegyelmes úram!« — szólt Kutusov és ásított. — »Még elég korán!« — ismételte.

Ebben a pillanatban Kutusov mögött a távolban egymást üdvözlő ezredek kiálltása hallatszott és a hangok gyorsan mindinkább közeledtek, a hadoszlopok egész kiterjedésében.

A mikor a katonák a Kutusov előtt álló ezredet is üdvözölték, kissé oldalt lovagolt, összeráncolta homlokát és körültekintett. A prazi úton mintha tarkaruhás lovasok svadronja vágatott volna. Két lovas azonban gyors vágatással megelőzte társait; az egyik fekete egyenruhában, kalapján fehér tollal, angol telivér lovon, a másik fehér egyenruhában egy sárga pej ovon ült. A két császár volt kíséretével. Egy hadnagyocska kecsességével Kutusov »vigyázz!«-t parancsolt és elébe lovagolt a császároknak. Egész alakja és lénye hirtelen megváltozott. Az alattvaló ábrázatát öntötte magára, akinek

nincs ítélete. Oly alázattal, amely Sándor cárt láthatólag kellemetlenül érintette, lovagolt hozzájuk és üdvözölte őket.

Mint a köd maradványai a tiszta ég boltját, úgy futotta be a kellemetlen érzés a császár fiatal arcát, de csakhamar eltűnt onnan. Rosszulléte után itt valamivel soványabbnak látszott, mint az olmützi mezőn, ahol Bolkonski először látta őt a külföldön, de szép kék szemeiben ugyanaz a fenség és gyengédség párosult, ajkán ugyanaz a jószívű gyermekes ártatlanság. Az olmützi táborban több volt benne a fenséges, itt több a kedélyesség és bátorság. Miután három versznyi távolságon át vágatva lovagolt, arca kissé piros volt, megállította lovát és épp oly ifjú és kipirosodott környezetén végig tekintett. Czartorisky, Novossilzev, Bolkonski herceg, Strognov és más fiatal emberek mind gazdagon ruházkodva és vidáman pompás, friss lovakon ültek a császár mögött, csevegve és nevetgélve. Ferenc császár, pirosképű és hosszúkás arcú fiatal ember, nagyon feszesen ült egy csinos pejlovon és gonddal telt tekintetét lassan körüljártatta. Egyik hadsegédét a ki fehér egyenruhában volt, magához hívatta és valamit kérdezett tőle. A császár kíséretében fiatal hadsegédek, oroszok és osztrákok tartózkodtak, a kiket a testőr- és gyalogezredekbe válogattak össze. Köztük lovaszok állottak, akik a szép császári, arany szövésű takaróval fedett tartalék lovakat vezették.

Mintha valamely nyitott ablakon keresztül hirtelen erdei levegő özönlik a fojtott levegőjű szobába, úgy áramlott ezen közeledő fényes ifúság felől az ifjú tetterő és önbizalom lehelete Kutusov lehangolt törzskarához.

»Mért nem fognak még hozzá, Micháil Larinovics?« — fordult Sándor császár hevesen Kutusovhoz, miközben Ferenc császárra egykedvű pillantást vetett.

»Még várok, Felség!« — válaszolta Kutusov és tiszteletteljesen meghajolt.

A császár könnyedén összeráncolta homlokát és kezét füléhez tette, mintegy jelezni akarván, hogy nem értette meg jól.

»Várok, Felség!« — ismételte Kutusov és André herceg észrevette, hogy Kutusov felső ajka természetellenesen rángatózott, miközben e szavakat mondta: »Várok, mert még nincsenek együtt az összes hadoszlopok!«

A császár hallotta, de nyilván nem tetszett neki a válasz. Kiegyenesítette hajlott váliait, Novozilzovra tekintett, aki mellette állt, mintna ezzel a tekintettel akart volna panaszkodni Kutusov miatt.

»Hisz itt nem vagyunk Zarizin-Lug-ban Michael Larinovics, ahol a díszgyakorlat nem kezdődik addig meg, míg az összes ezredek nincsenek jelen!« — szólt Sándor császár és újból Ferenc császárra tekintett, mintha fel akarta volna hívni, ha nem is, hogy résztvegyen a beszélgetésben, hanem hogy arra figyeljen; de Ferenc császár egyre csak maga körül tekintett és nem hallgatott oda.

»Épp azért nem kezdem meg, Felség!« — szólt Kutusov érces hangon, mintha ki akarná kerülni, hogy meg ne hallják és újra megrándult ajka. — »Épp azért nem kezdem meg, Felség, mert nem díszgyakorlatról van szó és nem vagyunk Zarizin-Lugban...« szólt tisztán és érthetően.

A császár környezetében minden arcon látható volt a nem tetszés és elégedetlenség kifejezése »Ha Kutusov öreg is, még sem kellene megengednie magának, hogy így! beszéljen a császárral!« — gondolta valamennyi.

A császár mereven Kutusov szemébe nézett, mintha várná, hogy még mond valamit, de Kutusov tiszteletteljesen meghajtotta tejét, mintha Ő várna válaszra. E hallgatás körülbelül egy percig tartott. »Különben, ha Felséged parancsolja...« szólt Kutusov és felemelte fejét. Megsarkantyuzta lovát, magához hívatta Miloradovicsot, az oszlopok parancsnokát és parancsot adott neki a támadásra.

Újból megmozdultak a hadtesttömegek és a novgorodiak két ezrede, továbbá az asperoni ezred egy zászlóaljja s elvonultak a császárok előtt.

Miközben az asperoni zászlóalj elvonult, Miloradovics vörös arcával, köpeny nélkül, rendjelekkel díszített egyenruhában, hatalmas tollal kalapján vágatva előrelovagolt és a császár előtt katonásan köszönve megállította lovát.

»Isten vezérelje, tábornok!« — kiáltott felé a császár.

»Ma foi, sire, nous ferons ce qui sera dans notre possibilité, sire!« — válaszolta franciául, miközben mindennek dacára a kíséret urainál mosolyt idézett elő rosz francia kiejtése. Miloradovics hirtelen megfordult lovával és a császár mögé állott. Az asperoniak azonban a császár jelenlététől feltűzelve szilárd, katonás lépéssel vonultak el a császár és kísérete előtt.

»Gyermekek!« — kiáltott hangos, öntudatos és vidám hangon Miloradovics, — »gyermekek! ez nem az első falu, amelyet megrohantok!«

(Folytatjuk.)

Írókról — könyvekről.

Salamon Ödönről. Egy kötet tekszik előttünk, melyben mintha a sírból beszélne vissza hozzánk egykori kedves kollégánk: S a l a m o n Ödön. Már kihűlt szívének érzéseit s elporhadt agyának ötleteit, gondolatait gyűjtötték össze a kötetbe testvérei, hogy ezzel is emlékoszlopot állítsanak nevének. Erre az oszlopra írta Bródy Sándor az alábbi epitáfiumot, melyet ime kiadunk méltó interpretálásául a posthumus könyvnek s kegyeletes megemlékezésül elhunyt barátunkról:

«Egy nemes és bölcs ember írásai vannak e könyvbe gyűjtve. Salamon Ödön bölcsességének az a különös varázsa van, hogy egy egészen fekete — és nem megöszült — fejben forrottak ki és ezért szinte példátlan üdeségük van az élettapasztalatoknak, amelveket az hagyott hátra, ki holtában is fiatal maradt. Az Ödön szeméi életének utolsó előtti napján még égtek az élet örömétől, tüzeltek a vágytól és egyszersmind attól az örömtől, amelyet neki a földi lét tünényeinek megfigyelése okozott. Lehet, hogy környezete iránt akart gyöngéd lenni, de élete utolsó öt esztendeje alatt, amíg egy halálos betegség nehéz, tüntető, tolakodóan mutatkozó láncait vonszolta maga után: ezt is oly elegánsan tette, mintha csak — egykor divatos — lábperecet hordana. Lehetőleg keveset szenvedni — ez volt a filozófiája, semmit, amiszervedés

vagy nyomorúság: nem mutatni senkinek, ez volt a nagyszerű férfiassága. Bölcsessége — látják önök a följegyzéseiből, — egy férfiú poézisa és csupa férfiasság, az egész élete és halála annak okával, körülményeivel, utolsó pillanataiban is az.

Ugy elmúlni! Az életet is alig látom utolsó óráinak megrendítő nagyszerűségétől. Ő csakugyan megnőtt abban a legnagyobb valamiben, amit sokan semminek neveznek. Pedig elébb, ha beszélt róla, meglehetősen kedvetlenül, kényszeredett mosolylyal tette. Ugy szólt róla, mint egy idős dámáról, aki ha karjait felénk kitarja, nem illik ellentmondani, nem is lehet. Az élet e kedves művésze abban a napban hitt, amely perzsel és nem abban, amely világít. Élete utolsó előtti napján mégis látásai voltak. Hogy reggel bementem hozzá szt.-margitszigeti szobájába: az arca már csak egy fehér gipsz lárva volt, amely az ő félig arabs, félig francia arcára emlékeztetett. A hangja azonban a rendes, halk, diszkrét, a beszéde a régi, színes. Élőbeszédben olyan író volt, hogy közöttünk nálánál senki különb, csak az írás aprólékos technikájába nem akart egészen beletörödni soha. Cocqueinnről beszélt, akit az előző éjszaka, a magyar nemzet nevében kísért, tolmácsolt, mulattatott és virrasztott. Hízogek magamnak azzal — és egy kissé kellemetlen is vagyok ezért magamnak is — de értek az elmú-

lás jelenségeihez. Láttam rajta is, hogy megy el, ma, vagy holnap és amíg hallottam beszédét, arra gondoltam, hogy bennünk, mozgó kadaverekben van valami, ami független attól az erjedési testtől, amelyben leledzünk. Amit léleknek neveznek, semmi köze nem volt a Salamon Ödön lejárt és külsőnek mondható organizmusához. Egy benső ragyogás egy pillanatra fölélénkítette arcát és így szólt:

— Csodálatos szép, könnyű és olyan álmaim voltak az elmúlt éjszaka, amelyeket még nem álmodtam soha. Egészen új szenzáció, de jó lesz, ha már ezután így lesz . . .

Az életről való átmenet ismeretlen érzésének is kiszívta mézét és isteniesen gyermeki optimizmusát ezt is jóra magyarázta, bátorságát és szívét — már a vad idegen mesgyéken járván, — el nem vesztette.

Csak az utolsó délelőtt, igazabban az utolsó órában lett komoly és nem apathiával, de bizonyos úri grandezzával várta a sugár fekete ember, hogy a nagy iromba feketeség melyik pillanatban dobja reá végtelen leplét. Az utolsó órák roppant szenvedései némileg alterálták mégis és amikor a szomszédos szobámból — ahol szerencsétlen pénteki nap lévén, írnom kellett — be-be néztem hozzá, általános igazságokat mondott, mindjobban gyengülő hangon:

— Aludni mégis jobb, mint élni és szenvedni, aludni szeretnék, elaludni!

Később meg is vigasztalta magát és Ferenczi Sándor dok-

tornak — aki igazi orvos és nem fantasztia — azt mondá:

— Egy óra múlva az egésznek vége lesz!

És csakugyan vége lett, pont egy óra múlva. De én nem kívánom, hogy nevét a távollátó szentek közé fölvegyék, bár biztos vagyok benne, hogy ő nemcsak mondta, de érezte is a percet. És lehetett egy pillanata, amikor vidám bölcsesége mégis csak megrebbent és belátta, hogy az élet mégis csak a halálra és annak stílusára van berendezve. Vannak ilyen pillanatok, amikor az ember életnézete egyszerre megváltozik, jó szerencse, hogy ő nem élte túl. Egy keserűnyés, csalódott Salamon Ödön, olyan, aki bensőleg küzdelmes, — látszólag a lehető legkönnyebb — pályáját nem kész minden pillanatban újra kezdeni — nekem elképzelhetetlen. És ezért midőn lehunyott szemét láttam, amikor megszorítottam merev kezét — amelyben tudom, három nap előtt még puha és meleg női kéz simult — amidőn tudtam, hogy biztonságban van, nem érheti többé sem megaláztatás, sem szégyen, sem másnemű nyomorúság: megkönnyebbültem, hogy meghalt kedves barátunk, az írók írója, aki abban is okosabb volt nálunk, mert keveset írt. Ami ez írásaiból megmenthető és összegyűjthető — testvéröcsesei összegyűjtötték és itt adjak közre. Nem kérek senkit, hogy fogadja szívesen vagy pietással — élvezzük és a játsziségekben is mély filozófus hagyatékán ülünk tort.

Bródy Sándor.

Természettudomány.

NEMZETKÖZI ORVOSI NYELV. Az orvosi szónoklatban közhely — írja a «Gyógyászat» — hogy a gyógyítás mestersége nem ismer országhatárokat, faji különbségeket. Az orvosi hivatás — mondják — köztársaságot alkot, melyhez a világ összes orvosai hozzá tartoznak. Valamennyi egyetlen közös cél felé törekszik, egyformán igyekszik részeltetni az egész emberiséget a tudomány áldásaiban. Az orvosi felfedezés nem üzérkedés tárgya. Akármilyen fedez fel az orvosi hivatás művelője, a mit betegség gyógyítására vagy megelőzésére alkalmasnak tart, azonnal nyilvánosságra hozza, hogy összes embertársainak javára szolgáljon az.

Gyölyörű szép ez az intellektualis socialismus, csak az a kár, hogy csupán elméletben létezik. Igaz ugyan, hogy nincs tiszteletreméltó gyakorló orvos, a ki anyagi érdekből tartaná titokban közhasznú ismereteit. De abban az irányban merűnek fel nehézségek, hogy meg akarja, sem tudja a tudomány új fényugarával más országok sötéttségét felderíteni. Az orosz orvos felfedezésének ismertetése a nem oroszok számára hieroglypha marad. És vajjon hány külföldi érti meg a magyar, a japán, a svéd, a cseh, a görög, a román orvosi szakszöveget, avagy akár az olaszt, spanyolt vagy portugált? A legutolsó három vagy négy nemzetközi orvosi kongresszuson a nyelvek kon-

fúziója lehetetlenné tett minden komolyabb vitatkozást és sok esetben nem valami épületes komikumká törpítette azt. És nincs rá semmi reménység, hogy a jövőben másképp lesznek a dolgok, mint Rómában és Madridban voltak. A nemzetközi orvosi kongresszus bábeli zűrzavar és az is fog maradni mindaddig, míg valami módon nem gondoskodnak arról, hogy a kongresszuson azon ország lakói, a mely véletlenül a kongresszus színhelye, ne formálhassanak ott különös előjogokat.

A nyelvi nehézség a tudományos haladás egyik legnagyobb akadályává lett és minél jobban növekszik a kutatók száma, minél nagyobb ennél fogva a kutatás termékenysége, annál nehezebbé válik az ismeretek elterjesztése. A megoldás kétség kívül egy közös tudományos nyelv elfogadásában keresendő.

Ez az alapelv nem, de a kivitele igen sok akadályba ütközik. A világ egyetlen nagy nemzete sem hajlandó tudományos nyelvül más nemzet nyelvét elfogadni. Így tehát élő nyelv nemzetközivé tétele lehetetlenség, kivéve, ha oly jelentéktelen nemzet nyelve, a mely sehol sem keltene irigységet.

Professor Schröder — noha német — az angol nyelvet ajánlotta e célra, azt mondván, hogy ez a nyelv úgyis majdnem az egész földtekén használatos, könnyen megtanulható és folytono-

san terjed. Dr. Semeleder Mexicóból (szintén német), konstatálja, hogy 1181 létezõ orvosi lap közül 336 angol, 262 francia, 214 német, 101 spanyol és portugál nyelven jelenik meg. Száz esztendővel ezelõtt azt mondta Schiller a német nyelvrõl: «A mi nyelvünk fog uralkodni a földön». De ez a jóslata nem teljesült és ügylátszik, nem is igen fog. Dr. Kaztchaguide és dr. Steinberg a moszkvai kongresszuson erõsen agitáltak a nemzetközi diplomáciai nyelvnek, a franciának elfogadtatása mellett. E mellett sok szólt, de elképzelhetetlen, hogy Németország belenyugodjék abba, hogy esküdt ellenségének a nyelvét iskoláiban kötelezõvé tegye.

Bilroth szerint az angol volna a legalkalmasabb nemzetközi orvosi nyelv, de tekintettel arra, hogy a latin fajoknak igen nehezûkre esik idegen nyelv megtanulása, végül a spanyolt ajánlotta erre a célra. Ugyanezen a véleményen volt Virchow is. Dr. Rose Achilles, New-Yorkból, fáradhatatlanul küzd az új-görög nyelv érdekében. De míg egyrészt kérdéses, hogy ez a nyelv alkalmas-e a medicina irodalmára, másrészt csak akkor jöhetne komolyan szóba, ha a görögöt a mainál sokkal behatóbban tanítanák az iskolában.

Forgalomba hoztak már mesterséges nyelveket is. Néhány év elõtt rövid ideig divatban volt a volapük, de csakhamar természetes halállal mult ki, a skopil és még egy-két mesterséges nyelv tulajdonkép sohasem is élt. Az Esperanto is követni fogja elõdeit és nyomtalanul eltûnik. Megcsodálhatjuk ezeknek a «nemzetközi nyelveknek» szellemes egybe-

állítását, de csak úgy, a hogy a Frankenstein müembereit, a lélek nélkül mozgó alakokat megbámuljuk. A ki nagy fáradsággal megtanulta, birtokába jutott egy üres, történelem és irodalom nélküli münyelvnek.

Nézetünk szerint a kérdés egyedül lehetséges megoldása az, hogy térjünk vissza a latin nyelvhez. Évszázadokon át a latin volt a tudomány és a tanulmányok nyelve és sajátágainál fogva nagyon alkalmas az orvosi közlemények fogalmazására.

A 18-ik század vége után latin nyelven írták az orvosi irodalom remekeit, a 19-ik század elején pedig Dublinban latin nyelven folytak az elõadások és Edinburghban latinul rigorozáltak a medikusok. Ugyanakkor Londonban a College of Physician tagjelöltjeit latinul examinálták.

A College tárgyalási nyelve a mult század közepéig latin volt. Latin a római katolikus egyház hivatalos nyelve ma is, és a szemináriumokban társalgási nyelv gyanant használják a növendékek.

A latin nyelvet ép oly könnyen el lehet sajátítani, mint a franciát. Tömörségének meg van az a nagy elõnye, hogy annak, aki véleményt akar közölni, elõbb magának is jól meg kell fontolnia a mondanivalóját. Ha a kongresszusokon kötelezõvé tennék a latin nyelvet, ezzel útját állnák a végtelen böbeszédüségeknek.

Moriey »Gladstone élete« címû müvében reprodukálja a késõbbi miniszterelnök egy leírását, amelyben a katolikus emancipatio tárgyában tartott oxfordi convent lefolyásáról referál atyjának: »Az egész ügymenet nyelve

